

BECSÜLETVÉDELEM ÉS SAJTÓSZABADSÁG

2004-ben több olyan bírósági ítélet foglalkoztatta mind a hazai, mind a tágabb európai közvéleményt, amelyek a véleményszabadság és az egyéni becsület konfliktusában foglaltak állást, hol az egyik, hol a másik alkotmányos értéket részesítve előnyben. A súlyos sértéseket megtorlatlanul hagyó ítéleteket követően a közbeszéd teljes eldurvulásának, sőt olykor a közbéke elvesztésének veszélye merül fel sokakban. Gondoljunk csak arra a pánikhelyzetre, amelyet ifj. Hegedűs Lóránt kirekesztő, antiszemita szövegének a büntetőjogi után polgári jogi szankció nélkül maradása váltott ki mind a politikában, mind pedig a közvélemény egy részében. A sértettek becsületének elsőbbséget biztosító ítéletek okán pedig nemcsak a sértő felek, de a szólásszabadság hívei is az oly nehezen kivívott kommunikációs jogok ismételt elvesztését vizionálják. Ilyen vészharangkongatások hallatszottak a jobboldalról, amikor Bencsik Andrást Mécs Imre súlyos rágalalmazásáért letöltendő szabadságvesztésre ítélték, a baloldaltól pedig azt követően, hogy a bíróság elmarasztalta Eörsi Istvánt, amiért Schmidt Máriát „züllöttnek” nevezte.

A bírósági ítélezés bizonytalanságait némileg magyarázza, hogy azt a két jogot, a becsület védelmét magában foglaló emberi méltósághoz való jogot, illetve a véleménynyilvánítás szabadságát, amelyek ezekben a jogvitákban konfliktusba kerülnek egymással, mind az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB), mind pedig a magyar Alkotmánybíróság egyaránt kitüntetett alapjogokként kezeli ítélezési gyakorlatában.¹ A halálbüntetés alkotmányellenességéről szóló döntés értelmében az emberi méltóság – igaz, az emberi élettel alkotott elválaszthatatlan egységében – „minden mást megelőző legnagyobb érték”.² Más döntéseikben az alkotmánybírák az emberi méltósághoz való jogot önmagában, ha nem is korlátozhatatlan, de szintén kitüntetett jogként fogják fel.³ A véleményszabadság pedig az alkotmányban biztosított jogok képzeletbeli hierarchiájában az abszolútnak ítélt élethez és emberi méltósághoz való jog után foglal helyet: „A véleménynyilvánítás szabadságának kitüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között, tulajdonképpen »anyajoga« többféle szabadságjognak, az ún. »kommunikációs« alapjogoknak. [...] A szabad véleménynyilvánítás jogának kitüntetett szerepe ugyan nem vezet arra, hogy ez a jog – az élet-

hez vagy az emberi méltósághoz való joghoz hasonlóan – korlátozhatatlan lenne, de mindenképpen azzal jár, hogy a szabad véleménynyilvánításhoz való jognak valójában igen kevés joggal szemben kell csak engednie, azaz a véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni.”⁴

Ugyancsak az alkotmánybírósági joggyakorlat igyekezett a becsületvédelmet „a jogi felelősség rendjében végső eszközként igénybe vehető büntetőjog” helyett a polgári jogi eszközök felé orientálni.⁵ Ebben az írásban ezért először az Alkotmánybíróság, majd röviden az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatát tekintem át, mielőtt néhány viszonylag friss hazai ítélet tükrében megvizsgálom, hogyan is alkalmazzák a magyarországi büntető- és polgári bíróságok a budapesti Donáti utcai és a strasbourgi elveket a becsületvédelem és a véleményszabadság konfliktusainak megoldásakor.

AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG A KÖZSZEREPLŐK BECSÜLETVÉDELMEÉRŐL

1. Témánk szempontjából a legfontosabb alkotmánybírósági döntés a 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, amely rendelkező részében fogalmazott meg alkotmányos követelményeket a közszerplők egyéni becsületének elsősorban büntetőjogi védelme és a közügyek vitathatósága dolgában. A határozattal az Alkotmánybíróság azonnali hatállyal megsemmisítette a Büntető törvénykönyv „hatóság vagy hivatalos személy megsértése” című rendelkezését. Ez volt az a tényállás, amelynek alapján a bíróságok minisztereket bíráló politikusokat, illetve társadalomtudósokat marasztaltak el. Az alkotmánybírák döntése értelmében – jóllehet elvileg nem ellentétes az alkotmánnyal hatóságok vagy hivatalos személyek becsületének vagy jó hírvének büntetőjogi védelme – a közhatalmat gyakorló személyekkel, valamint a közszerplő politikusokkal kapcsolatos véleménynyilvánításban messzebb lehet elmenni, mint más személyek esetében. Márpedig a magyar Btk. a közszerplőket szigorúbb szabályokkal védte a sértő szavaktól. E rendelkezés megsemmisítésével a hivatalos személyek becsületének védelme is a Btk. min-

denkire vonatkozó becsületsértési és rágalalmazási tényállásai alapján történhet.

Az Alkotmánybíróság azonban a határozat rendelkező részében – kötelező alkotmányos követelményként – a jogot alkalmazó bíróságok számára több útbagazítást is megfogalmazott a Btk. 179. és 180. §-ainak alkalmazására nézve. Az egyik szerint a szabad véleménynyilvánításhoz való jog által alkotmányosan védett, így a nem büntethető véleménynyilvánítás körének a közhatalmat gyakorló személyekkel és intézményekkel, valamint a közszereplő politikusokkal kapcsolatos véleménynyilvánítást tekintve tágabbnak kell lennie, mint más személyeknél. Az alkotmánybírák másik elvi tétele, hogy „a hatóság vagy hivatalos személy, valamint a közszereplő politikus becsületének csorbítására alkalmas – e minőségére tekintettel tett –, értékítéletet kifejező véleménynyilvánítás alkotmányosan nem büntethető”. A becsület csorbítására alkalmas tényállítások büntetése pedig csak akkor tekinthető alkotmányosnak, ha a tényről állító személy tudta, hogy közlése lényegét tekintve valótlan, vagy azért nem tudott annak valótlanágáról, mert például az újságírói hivatása alapján tőle elvárható figyelmet elmulasztotta.

A határozat indokolása világossá teszi, hogy az alkotmánybírák felfogása szerint becsületsértés, illetve rágalalmazás esetén alkotmányellenes az elmarasztaló ítélet, ha értékítélet esetében a bíróság megállapítja, hogy azt közszereplő politikussal szemben e minőségére tekintettel, tényállítás esetében pedig nem szándékosan, illetve a speciális elvárhatósági mércét megsértve, gondatlanul fogalmazták meg. Persze a magyar alkotmányos rendszerben nem lévén valódi alkotmányjogi panasz, az Alkotmánybíróság konkrét ítéletekkel kapcsolatban nem tudja érvényesíteni ezt a követelményt, a felsőbb bíróságok pedig – mint látni fogjuk – kiszámíthatatlanul alkalmazzák az alkotmánybírói tesztet. Ezért azután bizonyosan jobban szolgált volna az egységes jogalkalmazást, ha az Alkotmánybíróság a becsületsértés és a rágalalmazás alkotmányos tartalmának megállapítása helyett megsemmisítette volna a tényállásokat, és kötelezte volna a törvényalkotót azok újraalkotására.

Persze ezzel a megoldással szemben felvethető az a jogos ellenérv, hogy az adott eljárás tárgya a Btk. 232. §-a alkotmányellenességének vizsgálata volt, ennek során a 178. és a 179. § felülvizsgálata és megsemmisítése csak a tényállások közötti szoros összefüggés bizonyítása esetén lett volna igazolható. Ellenkező esetben az Alkotmánybíróság megsérti – vagy

legalábbis meglehetősen szélesen értelmezi – az indítványhoz kötöttség követelményét, ami az amúgy is aggályosnak mondható hivatalbéli eljárás („önindító képesség”) megengedhetetlen kiterjesztését jelentette volna. Ugyanakkor kétségtelen, hogy a hatásköri aktivizmus vádja szempontjából a választott megoldás sem aggálymentes, hiszen – mint tudjuk – az Alkotmánybíróság anélkül gyakorolja az alkotmányos követelmények megfogalmazásának hatáskörét, hogy erre a törvény feljogosítaná.⁶

Az 1994-ben megfogalmazott alkotmányossági követelményt ismételte meg az Alkotmánybíróság a 34/2004. (IX. 28.) AB határozatban. Ennek az alkotmányossági felülvizsgálatnak a tárgya az országgyűlési képviselők jogállásáról szóló 1990. évi LV. törvény 4. §-ának az a rendelkezése volt, amely a képviselőknek a megbízatásuk gyakorlása során közölt tény vagy vélemény miatti felelősségre vonása alóli mentessége köréből kiveti a rágalalmazást és a becsületsértést. Vagyis az alkotmánybíráknak abban kellett állást foglalniuk, hogy a képviselői szólásszabadság kiterjed-e becsületsértő és rágalmozó tartalmú tényállításokra, véleményekre. Az Alkotmánybíróság a kifogásolt és általa alkotmányosan aggályosnak tartott rendelkezések megsemmisítése helyett ezúttal is az alkotmányos követelmény megfogalmazásának megoldását választotta. Eszerint „az Alkotmány 61. § (1) bekezdéséből fakadó alkotmányos követelmény, hogy a képviselői felelősségmentesség kiterjedjen az országgyűlési képviselőnek a képviselőtársát, más közhatal-

mat gyakorló személyt vagy közszereplő politikust érintő – a közügyek megvitatásával kapcsolatos –, értékítéletet kifejező véleménynyilvánítására. A mentelmi jog felfüggesztésével kapcsolatos eljárás során irányadó alkotmányos követelmény továbbá, hogy a közszereplő politikus becsületének csorbítására alkalmas tényállítás, híresztelés, illetve ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezés használata esetében a parlamenti képviselő

mentelmi joga kizárólag akkor függeszthető fel, ha a képviselő tudta, hogy a közlés, lényegét tekintve, valótlan.”

A határozat indokolása szerint a rendelkező részben megfogalmazott alkotmányos követelmény azt jelenti, hogy az országgyűlési képviselő az e minőségében az Országgyűlés plénuma előtt vagy bizottsági ülésen tett becsületsértő kijelentése miatt, ha e kijelentés sértettje egy másik országgyűlési képviselő vagy közszereplő politikus, büntetőjogilag felelősségre nem vonható. (Tekintsünk most el attól, hogy az Alkotmánybíróság ezzel egy indokolatlanul szűkítő

AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG
A KIFOGÁSOLT ÉS ÁLTALA
ALKOTMÁNYOSAN AG-
GÁLYOSNAK TARTOTT
RENDELKEZÉSEK MEGSEM-
MISÍTÉSE HELETT EZÜT-
TAL IS AZ ALKOTMÁNYOS
KÖVETELMÉNY MEGFO-
GALMAZÁSÁNAK MEG-
OLDÁSÁT VÁLASZTOTTA.

értelmezését adta a törvénynek és saját rendelkező részi szövegének, hiszen az a képviselő megbízatásának gyakorlása során – tehát nemcsak a parlament plénuma előtt vagy bizottságaiban, hanem mondjuk egy választói gyűlésen – tett mindenfajta tényközlésre vagy véleménynyilvánítására vonatkozik.)

2. Sajnálatos módon az Alkotmánybíróság ismertett gyakorlata nem mondható töretlennek a közszereplő politikusok korlátozottabb becsületvédelmét illetően. A 33/1998. (VI. 25.) AB határozatban például a testület elvileg nem tekintette alkotmányellenesnek a Debrecen megyei jogú város önkormányzatának szervezeti és működési szabályzatáról szóló önkormányzati rendeletnek azt a rendelkezését, mely szerint „a Közgyűlés bármely tagjának javaslatára vita nélküli minősített többséggel hozott határozata alapján rendbírsággal sújthatja azt a tagját, aki [...] a közgyűlési ülésen alaptalan, másokat sértő, illetve a testülethez méltatlan, nem illő kifejezést használ...” Az egyhangú döntéssel született határozat indokolásában az Alkotmánybíróság megállapítja: a vizsgált esetben határozott különbséget kell tenni a véleménynyilvánítás szabadsága és a véleménynyilvánítás megjelenítésének formája, módja között; az utóbbira nézve a testületnek mint autonóm közösségnek jogában áll olyan (ön)korlátozó rendelkezéseket alkotni, amelyek garantálhatják a testület zavartalan működését. Az alkotmánybírák egyedül az „alaptalan” kifejezést semmisítették meg a normaszövegből, mert annak tartalmát kezelhetetlennek és értelmezhetetlennek ítélték.

A szólásszabadság-párti gyakorlattal ellentétes másik döntés az 57/2001. (XII. 5.) AB határozat. Ebben az Alkotmánybíróság a Polgári törvénykönyvnek azt a módosítását vonta alkotmányossági vizsgálat alá, amely lehetővé tette volna, hogy a sajtóban megjelent véleményekre az érintettek személyiségi jogaikra tekintettel reagáljanak. Az elfogadott, de a köztársasági elnök által ki nem hirdetett módosítás két tekintetben kívánta kiegészíteni a Ptk. személyiségi jogi fejezetét. A „válaszadás” névvel illetett intézmény lényege: „akinek személyhez fűződő jogát napilapban, folyóiratban (időszaki lapban), rádióban vagy televízióban közölt valamely vélemény vagy értékelés sérti – a törvényben biztosított egyéb igényeken kívül –, követelheti saját véleményének vagy értékelésének közzétételét is.” A módosítás másik eleme az volt, hogy a jövőben a nyomtatott, illetve az elektronikus sajtó útján megvalósuló személyiségijog-sérelem esetén a bíróságnak kötelessége lett volna a jogsértőre közérdekű célra fordítható bírságot is kiszabni, mégpedig olyan összegben, „hogy az visszatartsa a jogsértőt a további jogsértésektől”. Ilyen bíróság kiszabására korábban is jogosult volt a bíró, ha

úgy ítélte meg, hogy a személyiségi jogi perben kiszabott kártérítési összeg nem állt arányban a jogsértő magatartás súlyosságával.

Az alkotmánybírósági döntés látszólag igazolta az elnök alkotmányossági aggályait, hiszen a határozat rendelkező része értelmében alkotmányellenes a válaszadás jogának szabályozási módja. Ugyanakkor a többségi álláspontot jegyző hét alkotmánybíró a válaszadás intézményét általában nem tartotta összeegyeztethetetlennek az alkotmánnyal, mondván, az a sajtó tájékoztatási feladatát és a demokratikus közvélemény kialakítását hivatott szolgálni. Még a szabályozási mód tekintetében sem találta viszont alkotmányosértőnek a többség a kötelezően kiírandó közérdekű bírság olyan szabályozását, amely nem állapított meg felső határt e közigazgatási típusú szankció alkalmazásánál.

Az alkotmánybírósági döntéssel összefüggésben csak azért érdemes megjegyezni a válaszadás intézményének majdnem egyedülálló, kivételes voltát, mert a hét alkotmánybíró által jegyzett többségi indoklás ahelyett, hogy elvégezte volna a magyar alkotmányos jogok korlátozásakor elengedhetetlen alkotmányossági vizsgálatot, a „vélemény-helyreigazítás” elvi alkotmányosságára vonatkozó ítéletét lényegében külföldi példákra és a nemzetközi bírói gyakorlatra alapozta. Csakhogy a hosszasan felsorolt példák egy része semmilyen összefüggésben nincs a helyreigazítás kérdésével, sőt egy részük még a vélemény szabadsággal sem.⁷ A hivatkozott esetek másik csoportjánál a téma ugyan a vélemény szabadság, de nem a helyreigazítás. Néhány ügy tárgya valóban a helyreigazítás, de ezek kizárólag a tények és nem a vélemények korrigálására szolgáló megoldások elfogadhatóságáról szólnak. Például a Tolstoy Miloslavsky-ügyben⁸ a felperes az általa írt pamfletben háborús bűncselekmények elkövetésével vádolt meg különböző embereket, akik közül a brit felsőház egyik tagjának rágalmozási eljárás keretében másfél millió font kártérítést állapított meg a brit bíróság. Miloslavsky a kártérítés összege miatt fordult az Emberi Jogok Európai Bíróságához, és a testület meg is állapította a 10. cikkely megsértését, hangsúlyozva, hogy a ténykérdésben biztosított helyreigazítás is sértheti a sajtószabadságot, ha a kártérítés összege túlságosan magas.

A STRASBOURGI GYAKORLAT

1. Mint látható, az Alkotmánybíróság határozataiban – hol helyesen, hol helytelenül – hivatkozik az EJEB-nek azokra a legfontosabb döntéseire, amelyek a közérdekű ügyekben történő véleménynyilvánítás

szabadsága érdekében lehetővé teszik a közszereplők személyiségi jogainak korlátozását. A legfontosabb hivatkozott esetek: a Lingens kontra Ausztria,⁹ a Castells kontra Spanyolország,¹⁰ az Oberschlick kontra Ausztria¹¹ és a Thorgeirson kontra Izland ügy.¹² Ez a gyakorlat folytatódik a bíróság újabb döntéseiben is.

A Scharsach és News Verlagsgesellschaft GmbH. kontra Ausztria ügyben¹³ a panaszos újságíró „pincenácinak” titulálta az osztrák Szabadság Párt egyik tartományi parlamenti képviselőjét, amit a nemzeti bíróság tényállításként értékelt, és rágalmazásért pénzbüntetésre ítélte az írás szerzőjét. A strasbourgi bírák 2003. november 13-án hozott ítéletükben viszont azt állapították meg, hogy a közérdeklődésre számot tartó fontos kérdésben megfogalmazott értékítélet nem lépte át az elviselhető bírálat határát. Vagyis az osztrák állam aránytalanul korlátozta a kérelmező egyezményben biztosított véleményszabadságát.

Ugyanakkor a Radio France kontra Franciaország ügyben¹⁴ a bíróság nem állapította meg az egyezmény 10. cikkelyének megsértését, mert a korlátozást nem találta aránytalannak. Ebben az esetben a panaszos újságírót és főszerkesztőjét szintén rágalmazásért ítélték el a francia bíróságok, mert rádiójukban huszonegy órán keresztül arra utaló híreket sugároztak, hogy J. úr 1942-ben aktív szerepet játszott mintegy ezer zsidó származású francia állampolgár deportálásában. A panaszosok nemcsak az egész ország területén közvetített súlyos állításaik valóságtartalmát, de azt sem tudták igazolni, hogy jóhiszeműen jártak el az adatok ellenőrzésekor. Ezért a strasbourgi bíróság arra a következtetésre jutott, hogy nem sérültek a kérelmezőknek az egyezményben foglalt, véleménynyilvánításához fűződő jogai.

2. Az EJEB következetes esetjoga felvet olyan szempontokat is, amelyek a magyar Alkotmánybíróság határozataiból hiányoznak. Ilyen az a kérdés, hogy vajon azokban az esetekben, amikor egyáltalán szükségesnek és arányosnak tekinthető a becsület büntetőjogi eszközökkel történő védelme, igazolható-e a szabadságvesztés-büntetés lehetőségének arányossága is. Az Alkotmánybíróság, mint láttuk, sem 1994-ben, sem tíz évvel később nem kérdőjelezte meg a Btk. becsületsértési és rágalmazási tényállásai esetében a személyes szabadság korlátozása mint leg-súlyosabb büntetés alkotmányosságát.

A strasbourgi bíróság a Dalban kontra Románia ügyben¹⁵ 1999. szeptember 28-án hozott ítéletében erre alapozta a 10. cikk megsértését megállapító döntését. A panaszosok, egy helyi hetilap tulajdonosa és szerkesztője, két cikket jelentettek meg a helyi mezőgazdasági kombinát igazgatójának feltételezett csalásairól, és a felügyelőbizottság szenátor tagjának

ebben vállalt szerepéről. Azt követően, hogy az igazgató és a szenátor ellen büncselekmény hiányában megszüntették a nyomozást, ők kezdeményezték eljárását az egyik panaszos ellen rágalmazás miatt, amiben a román bíróság bűnösnek mondta ki és szabadságvesztésre ítélte. Az EJEB megállapította, hogy a cikk – az abban foglalt becsületsértő állítások ellenére – közérdeket érintett, és számot tarthatott a közönség érdeklődésére. A meggyanúsítottak becsületvédelemhez fűződő érdeke és a sajtó mint a „közönség házörző kuttyája” szerepének érvényesülése konfliktusában a bíróság ezúttal is az utóbbinak adott elsőbbséget azzal, hogy ítéletében megállapította: a panaszos bűnösségének megállapítása és vele szemben szabadságvesztés-büntetés kiszabása indokolatlanul aránytalan beavatkozást jelentett véleménynyilvánítási szabadságába.

A Skalka kontra Lengyelország ügyben¹⁶ 2003. május 27-én hozott döntésükben a strasbourgi bírák ugyancsak aránytalannak találták további nyolc hónap szabadságvesztés-büntetését annak az elítéltnak, aki a börtönből írt levelében „felelőtlen bohócoknak” nevezte azokat a bírákat, akik elutasították feltételes szabadlábra helyezési kérelmét. A bíróság abból indult ki, hogy világos különbséget kell tennie a bírálat és a bántó sértegetés között. Ebben az esetben egy arányos büntetés elfogadható lett volna, hiszen a panaszos által használt értékítélet túllépte a megengedhető bírálat kereteit és sértette a bíróságok tekintélyét, de a büntetés túlzott mértéke mégis megvalósította a 10. cikkely sérelmét.

Szintén a 10. cikkely megsértését állapította meg a testület a Sabou és Pircalab kontra Románia ügyben 2004. szeptember 28-i ítéletében.¹⁷ A két újságíró panaszos ebben az esetben cikksorozatot jelentetett meg, amelyben korrupcióval vádolták a kerületi bíróság elnökét. A román bíróságok rágalmazás miatt egyiküket tíz hónap végrehajtandó szabadságvesztésre, másikukat nagy összegű pénzbüntetésre ítélték. A strasbourgi bírák döntésük indokolásában arra hivatkoztak, hogy a cikkek közérdeklődésre számot tartó eseményekről számoltak be, állításaiknak ténybeli alapja volt, amelyek ellenőrzésével kapcsolatban körültekintően jártak el, a romániai bíróság viszont nem vizsgálta meg kellő körültekintéssel a bizonyítékokat.

Az EJEB ítélkezési gyakorlatának másik új vonása, hogy a közszereplők magasabb tőrészküszöbének tesztjét a bíróság a kezdeti büntetőjogi ügyekről kezdi kiterjeszteni a polgári jogi személyiségvédelmi esetekre is. Az utóbbi évek strasbourgi ítéletei közül a Bergens Tidende és társai kontra Norvégia ügy¹⁸ volt az első, amelyben a közszereplők bírálóinak polgári jogi elmarasztalását ítélte az egyezmény megsértésé-

nek a bíróság. Azóta több hasonló ítélet született, mint például a Hans Dichand kontra Ausztria, a Krone Verlag GmbH und Co. KG kontra Ausztria¹⁹ és a Feldek kontra Szlovákia ügyben.²⁰

Caroline von Hannover monacói hercegnőt viszont 2004. június 24-i döntésével²¹ megvédte a sajtóval szemben a strasbourgi bíróság. Igaz, a védett jog ebben az esetben nem a közszereplő becsülete, hanem magánszférájának sérthetlensége volt. A német bulvársajtóban a hercegnőről megjelent képekkel és tudósításokkal kapcsolatban a német Alkotmánybíróság megállapította, hogy azok korlátozása a sajtószabadság megengedhetetlen sérelmét jelentené, hiszen a köznek méltányolható érdeke fűződik ahhoz, hogy a közszereplőkről minél többet megtudjon.²² Ezzel szemben az EJEB úgy ítélte meg, hogy a kifogásolt cikkek és fényképek a panaszos magánéletének területére tartoznak, melynek védelme a közszereplőket is megilleti, amikor éppen nem közügyekben járnak el. Ezért azután a bíróság megállapította az egyezmény 8. cikkelyében garantált magánélethez való jog sérelmét.

Mint láthattuk, szemben a magyar Alkotmánybírósággal, a strasbourgi bíróság gyakorlata következetesnek mondható a közszereplő politikusok becsületvédelmének korlátozhatóságában. Ez a gyakorlat általában elutasítja a szabadságvesztést mint aránytalan büntetést, és a közügyek vitathatósága érdekében elfogadható vélemények védelmét az utóbbi időben kiterjeszti a polgári jogi ügyek megítélésére is. A következőkben néhány eset felidézésével arra keressük a választ, vajon az a tény, hogy a magyar alkotmánybírák figyelme ezekre a szempontokra nem terjedt ki, mennyiben befolyásolta a hazai rendesbíróságok ítélkezési gyakorlatát.

A BÜNTETŐ BÍRÓSÁGOK GYAKORLATA

1. A rendesbíróságok gyakorlata még az Alkotmánybíróság hivatkozott 1994-es határozatát megelőzően úgy foglalt állást, hogy „a bírálat, a kritika, a véleménynyilvánítás ténybeli valóságtartalma a büntetőeljárásban nem esik a »tényállítás« fogalma alá, ezért az ezt tartalmazó nyilatkozat nem alkalmas sem a rágalmozás, sem a becsületsértés megállapítására”.²³ A konkrét ügyben a külföldön élő Mónus Áron által az Interseas Editions nevű kiadó gondozásában 1991-ben megjelent *Összeesküvés: A Nietzschei Birodalom* cí-

mű könyvet egy magyar napilap egyik cikke antiszemita tartalmúnak nevezte. Eseti döntésében a Legfelsőbb Bíróság úgy ítélte meg, hogy a minősítés egy műre vonatkozó kritika, bírálat keretében született, amely megengedett még abban az esetben is, ha az a szerző érzékenységet sérti.²⁴ Ugyanakkor a Legfelsőbb Bíróság az eset kapcsán szükségét érezte elvi élel megjegyezni, hogy „a bírálatnak vannak határai; nyilvánvaló, hogy az nem mehet el a gyalázkodó jellegig, amikor már az elbírált személy emberi méltóságának sérelmével jár, [...] nem tartalmazhat a bírálat-hoz elengedhetetlenül szükségeseken túlmenő, a becsületérzést sértő kijelentéseket”. Ennyiben tehát a legfőbb bírói fórum gyakorlata szembement az Alkotmánybírósággal, amely 1992-ben a közösség elleni izgatás Btk.-beli tényállásának alkotmányossági vizsgálata kapcsán alkotmányellenesnek mondta ki a gyalázkodás büntetőjogi szankcionálását.²⁵

2. A büntetőbíróságok utóbbi években követett ítélkezési gyakorlatában a közszereplőkkel kapcsolatos rágalmozási ügyekben vagy eleve felmentő, vagy meglehetősen enyhe ítéletek születnek. Az első- és a másodfokú bíróság után a felülvizsgálati kérelem folytán eljáró Legfelsőbb Bíróság is felmentette például azt a haragos választópolgárt, aki városa közgyűlésének a televízió egyenes adásában is közvetített nyilvános ülésén a városi jegyzővel kapcsolatban azt követelte, távolítsák el a város vezetéséből a „jelenlegi főkegyelmes úr, volt Kádár-katona, kommunista VB titkárt”. A 2004. június 1-jén kelt ítélet indokolása szerint a magánvád tárgyát képező megjelölések nem alkalmasak a becsület csorbítására, és „az elkövetés módja ugyan nem felel meg a kulturált érintkezés minimumának sem, és sértette a magánvádoló emberi méltóságát, a cselekményt ez sem teszi bűncselekménnyé, mivel a közszereplést vállalóknak önmérsékletet kell tanúsítaniuk a büntető felelősségre vonás igénybevételénél”.²⁶ Vagyis a Legfelsőbb Bíróság odáig megy el a közszereplők kritizálhatóságának tágításában, hogy egyenesen korlátozni kívánja a sértettek magánvád előterjesztésére vonatkozó jogát.

3. A bűnösség megállapítása esetén is gyakori az enyhe ítélet, ami gyakran azzal is összefügg, hogy párhuzamosan személyiségi jogi perek is indulnak, ami csak fokozta a büntetőbírák bizonytalanságát. Az egyik eset Szvák Gyula történész Ludwig Emil újságíróval szembeni rágalmozási magánindítványával indult. Az újságíró által a Napi Magyarország egyik 1999-es számában közölt, valótlan tényállításokat tartalmazó cikk a néven nem nevezett, de felismerhető magánvádoló szerint hátrányosan befolyásolta egyetemi karrierjét, üzleti tevékenységét és magánéleti kapcsolatait. Az első fokon eljáró Pesti Központi Kerüle-

ti Bíróság 2004. január 6-án kelt ítéletében bűnösnek mondta ki az újságíró nagy nyilvánosság előtt, jelentős érdeksérelmet okozva elkövetett rágalmasz vétésében, és ezért őt 100 000 forint pénzbüntetésre ítélte, melynek végrehajtását azonban egy év próbaidőre felfüggesztette.²⁷

Csak sejteni lehet, hogy a „példásan enyhe” ítéletben szerepet játszott az a tény, hogy – az indokolás tanúsága szerint – a bíróság beszerezte a büntetőeljárás tárgyát képező újságicikk miatt folyt polgári per iratait, amelyben mind az első-, mind a másodfokú polgári bíróság megállapította, hogy az alperes megsértette a felperes jó hírnév védelméhez fűződő személyiségi jogait, és kötelezte Ludwig Emilt, hogy fizessen meg Szvák Gyulának 500 000 forintot nem vagyoni kártérítés címén. Sőt a büntetőbíró beszerezte és ugyancsak a bizonyítás anyagává tette annak a személyiségi jogi pernek az iratait, amelyet Szvák Gyula a Napi Magyarország egy másik, nem a vádlott által írt, hasonló tartalmú írása miatt indított, és amelyben a bíróság szintén megállapította a jogsértést, első fokon 700 000, másodfokon 400 000 forint nem vagyoni kártérítést kiszabva. Vagyis úgy tűnik, a büntetőbíróság ítéletébe „beszámította” a magyar bírói gyakorlat alapján viszonylag magasnak mondható polgári jogi kártérítési összeget, azzal mintegy „elintéztnek” tekintve a bűnös bűnhődését. Ezt látszik alátámasztani, hogy a vádlott nem is nyújtott be fellebbezést az ítélet ellen; a másodfokú eljárásra a magánvádló kezdeményezésére került sor, aki törvénysértően enyhének tartotta a döntést. A Fővárosi Bíróság 2004. június 8-án született ítéletében pedig tovább már nem enyhítette a „büntetést”, annak ellenére, hogy vádlotti beadványra úgy foglalt állást, hogy a magánvádló jelentős érdeksérelme a rágalmasz folytán nem állapítható meg, vagyis a két minősítő körülmény közül ez nem, csak a nagy nyilvánosság előtti elkövetés valósult meg.²⁸

4. Ennek az ítélkezési gyakorlatnak az ismeretében volt meglepő az az elsőfokú ítélet, amely Mécs Imre országgyűlési képviselő által a Magyar Demokrata című hetilap újságírója és főszerkesztője, Bencsik András ellen indított rágalmaszasi ügyben született. A rendszerváltás óta először fordult elő ugyanis, hogy egy főszerkesztőt letöltendő szabadságvesztésre ítélték rágalmaszért, vagyis egy olyan bűncselekményért, amellyel kapcsolatban eleve csak a sértett magánvádjára alapulhat eljárás. (A cikket jegyző újságíró nyolc hónap fegyházbüntetést kapott, amit azonban két

év próbaidőre felfüggesztett a bíróság.) A főszerkesztőt azért ítélte tíz hónap fegyházra az első fokon eljáró Pesti Központi Kerületi Bíróság, mert lapjában valótlannal állította a magánvádlóról, hogy az ellene és társai ellen 1957-ben folytatott eljárás során – melyben első fokon őt magát is halálra ítélték – „feladta” társait, akiket részben az ő vallomásának köszönhetően akasztottak fel.²⁹ Ahogy a 2004. január 21-én kelt bírósági ítélet indokolása is utal rá, aligha létezik a becsület csorbítására alkalmasabb magatartás, mint nagy nyilvánosság előtt „valakiről azt állítani, hogy miatta ítélték halálra és végeztek ki több embert”. A példátlan ítéletet mégis óriási felháborodás fogadta, és nem is csak az elítélt elvbarátai körében.

Az ítélet indokolása szigorúan követi a törvény előírásait és az Alkotmánybíróság vonatkozó határozatait. Először is a bíróság elrendelte a cikkbeli állítások valóságának bizonyítását, hiszen egy országgyűlési képviselővel mint közszereplővel szembeni tényállítások, ha igazak, éppenséggel a közügyek megvitatásának társadalmi érdekét szolgálják. Sőt, az említett 1994-es alkotmánybírói döntés nyomán az ilyen állítások még akkor is élvezik a véleménynyilvánítás szabadságának védelmét, ha utóbb valótlannak bizonyulnak, feltéve, hogy a közlő nem tudott a tények valótlanságáról, illetve nem mulasztotta el a tőle elvárható gondosságot a valóság felderítése érdekében. Vagyis a szerkesztő akkor is mentesült volna minden felelősség alól, ha bizonyítani tudta volna, hogy ugyan hazugságot állított, de azt nem szándékosan, illetve az újságírói foglalkozás szabályainak gondatlan megsértésével tette.

Ezzel szemben a bizonyítási eljárás során a szerzőnek a cikk egyetlen állítását sem sikerült igazolnia. A mindenki számára hozzáférhető jegyzőkönyvekből a bíróság megállapította, hogy Mécs annál is kevésbé „adhatta fel” társait, mivel őt utolsóként tartóztatták le, és nemhogy terhelő vallomásokat tett volna másokra, hanem éppenséggel a halálos ítéletben terhére rótták, hogy védi társait. Ilyen szándékos hazugságok bizonyítása esetén a bíróság akár az aljas indok minősítő körülményét is megállapíthatta volna, de ezt nem tette, hanem megelégedett másik két ilyen körülmény, a nagy nyilvánosság előtti elkövetés és a jelentős érdeksérelme okozása megállapításával. Ezekhez képest a bíró még a büntetés kiszabása során sem alkalmazta a törvény maximális szigorát, hiszen a kiszabható kétéves szabadságvesztésnek még a felét sem róttá ki.

ILYEN SZÁNDÉKOS HAZUGSÁGOK BIZONYÍTÁSA ESETÉN A BÍRÓSÁG AKÁR AZ ALJAS INDOK MINŐSÍTŐ KÖRÜLMÉNYÉT IS MEGÁLLAPÍTHATTA VOLNA, DE EZT NEM TETTE, HANEM MEGELÉGEDETT MÁSIK KÉT ILYEN KÖRÜLMÉNY, A NAGY NYILVÁNOSÁG ELŐTTI ELKÖVETÉS ÉS A JELENTŐS ÉRDEKSÉRELEM OKOZÁSA MEGÁLLAPÍTÁSÁVAL.

Vagyis úgy látszik, az ítélet megfelel a törvényesség igényeinek, mégis óriási felháborodás követte, és nem kizárólag az elítélt elvbarátai, hanem a szólásszabadságot féltő liberális gondolkodók részéről is. Leginkább persze azért, ami kívül esik az ítélkező bíró kompetenciáján, hogy tudniillik az alapjául szolgáló törvényi rendelkezés, a Btk.-nak a rágalalmazásról szóló 179. §-a lehetővé teszi szabadságvesztés-büntetés kiszabását is, és ezzel a büntetőjog legszigorúbb szankciójával sújt egy olyan magatartást, amely minden demokratikus társadalom egyik legbecsesebbnek tartott alkotmányos jogát, a véleménynyilvánítás szabadságát valósítja meg. Természetesen szándékosan valótlán állításokat egyetlen alkotmány sem véd, de kérdés, hogy az alkotmányos demokráciákban alkalmazott szükséges és arányos korlátozás feltételeinek eleget tesz-e a személyes szabadság elvonásával járó büntetőjogi tiltás ott, ahol esetleg az annál enyhébb eszközök, például a polgári jog személyiségi jogi szankciói is számításba jöhetnek.

A Pest Megyei Bíróság mint másodfokú bíróság 2004. július 2-án kelt ítéletében – miközben elfogadta az első fok által megállapított tényállást és a jogi minősítést – Bencsik Andrásra vonatkozóan a szabadságvesztés-büntetés végrehajtását két évi próbaidőre felfüggesztette.³⁰ Ennek indokolásaként a bíróság helyesbítette a büntetés kiszabása során figyelembe vett körülményeket, és a súlyosbító körülmények köréből mellőzte annak értékelését, hogy a vádlott a „legcsekélyebb megbánást sem tanúsította”. Az érvelés értelmében az ítélkezési gyakorlat szerint a megbánó magatartás enyhítő körülmény, ennek hiánya azonban súlyosító körülményként nem vehető figyelembe.

Mi következik mindebből erre az ügyre és az ehhez hasonló esetekre nézve? Célszerű lenne felülvizsgálni a Btk. rágalalmazási (és becsületsértési) tényállásának alkotmányosságát. Mint említettem, az Alkotmánybíróságtól nem várható a tényállás egésze alkotmányellenességének kimondása, viszont elképzelhető ez a szabadságvesztés-büntetéssel kapcsolatban. Ettől függetlenül a törvényhozó megteheti, hogy kitörli az egész tényállást a Btk.-ból. Mi maradna ebben az esetben az olyan, semmi esetre sem védendő szövegek „büntetéseként”, mint amilyen Bencsik huzugsága volt? A sajtó-helyreigazítás lehetőségén kívül mindenekelőtt a Polgári törvénykönyv személyiségi jogi szankciói, közülük is elsősorban a nem vagyoni kártérítés, ami – ha kellően súlyos – anyagilag akár tönkre is teheti a rágalmozót, anélkül, hogy áldozatot csinálna belőle.

De vizsgáljuk meg, vajon a polgári jog mennyire alkalmas átvenni a büntetőjog szerepét az egyéni becsület védelmében.

1. A polgári bíróságok gyakorlatáról is elmondható, hogy részben már az Alkotmánybíróságnak a közszereplők fokozottabb bírálhatóságát – legalábbis a büntetőjog vonatkozásában – megfogalmazó 1994-es döntését megelőzően is egyes eseti döntésekben figyelembe vette a bírálat, értékítélet szabadságát, ha közérdeklődésre számot tartó ügyekről volt szó. A Pedagógusok Demokratikus Szakszervezete egyik városi választmányának az a felhívása, amely tisztségviselőjét azért szólította fel nyilvánosan lemondásra, mert rendszerváltás utáni magatartását elvtelennek ítélte, a Legfelsőbb Bíróság ítélete szerint nem valósítja meg a személyiségi jogok sérelmét. A legfőbb bírói fórum, követve a PK 12. számú állásfoglalásában megfogalmazott gyakorlatot, úgy foglalt állást, hogy „a vélemény, a bírálat, az értékítélet akkor jogsértő, ha valótlán tényállítást tartalmaz, a valóságot hamis színben tünteti fel, vagy kifejezőmódjában indokolatlanul bántó, lealázó”.³¹

Ezt a gyakorlatot erősíti meg az az eseti döntés is, amelyben a Legfelsőbb Bíróság az egyik közszereplőnek a másik közszereplő tevékenységét elmarasztaló véleménynyilvánítását, értékítéletét ítélte olyanoknak, amely nem alapoz meg személyiségvédelmet. Politikai ellenfeleknek a választási időszakban tett olyan kijelentéseit, mint például a felperes „a cirkusz résztvevője”, „a politikai játszmának szánalmas figurája”, illetve „a pártok kezében báb”, a bíróság nem minősítette „kifejezőmódjában indokolatlanul sértőnek, bántónak vagy lealázónak”.³² Ugyanakkor egy évvel később a Legfelsőbb Bíróság megállapította a személyhez fűződő jogok megsértését indokolatlanul bántó, a becsületet és emberi méltóságot sértő kijelentések miatt, amelyek nem közszereplők között hangzottak el.³³

2. Az alsóbb bíróságok ítélkezési gyakorlata azonban korántsem mondható egységesnek, mégpedig nem annyira a tényállításokkal, mint inkább az ettől olykor egyébként is nehezen elhatárolható értékítéletekkel történő személyiségjog-sértés megítélésében mutatkozik bizonytalanság.

A valótlán tények állításával, híresztelésével vagy valós tény hamis színben történő feltüntetésével megvalósuló személyiségjog-sértés megítélésének tipikus, viszonylag friss esete a Mécs Imre által Bencsik András és a Demokrata újságírója ellen, a rágalalmazási eljárás tárgyát is képező újságcikkek miatt indított személyiségi jogi perben született két ítélet. A PKKB 2002. május 27-én hozott elsőfokú ítélete megállapította, hogy a cikkekben foglalt kijelentések

megsértették a felperes képviselő személyéhez fűződő jogait, ezen belül a jó hírnévhez fűződő jogát, és 750-750 000 forint nem vagyoni kártérítés megfizetésére kötelezte az alpereseket.³⁴

Az alperesek fellebbezése folytán másodfokon eljáró Fővárosi Bíróság 2003. március 4-én hozott ítéletében részben megváltoztatta az elsőfokú döntést, amennyiben pontosan meghatározta, hogy az újságcikkek mely megállapítása sértette a felperes jó hírnévhez fűződő személyiségi jogát, és az alpereseket egyetemlegesen kötelezte a 750 000 forint nem vagyoni kártérítés megfizetésére.³⁵ Az ítélet rendelkező része szerint a jogsértést azzal valósította meg a cikkek egyike, hogy „azt a valós tény, hogy Mécs Imre a társaira vallott, abban a hamis színben tüntették fel, hogy nem kis részben e vallomásnak köszönhetően végezték ki őket”. Ugyanakkor az indokolás szerint „az a megfogalmazás, hogy a felperes »nem azt kapta a füttyel,³⁶ amit megérdemelt, csak annak töredékét«, olyan, az újságíró által a felperes vallomását tartalmazó jegyzőkönyvből levont értékítélet, illetve vélemény, amely nem alapozza meg a jogsértés megállapítását”. A másodfokú bíróság indokolása – hivatkozva az Alkotmánybíróság említett 1992-es és 1994-es határozataira – megállapítja: „az olyan vélemény is alkotmányos védelmet élvez, amely sértő, meghökkentő vagy aggodalmat kelt”, illetve hogy „a felperes, mint a közélet szereplője, a véleménynyilvánítás körében több bírálatot köteles elviselni”.

Hasonló tartalmú ítéletet hozott az első-, illetve a másodfokú bíróság abban a személyiségi jogi perben, amelyben egy pénzbehajtással megbízott társaság sérelmezte jó hírnevének megsértését a bank egyes ügyfelei részéről. Hasonlóan a Mécs kontra Bencsik ügyszámhoz, ebben az esetben is megelőzte a polgári pert egy rágalmozási eljárás, amelyben megállapították a rágalmozás vétségét, és ezért a vádlottakat egy év próbára bocsátották. Az első fokon eljáró Fővárosi Bíróság 2001. július 2-án kelt ítéletében ebben az esetben is anélkül állapította meg a jó hírnévben megnyilvánuló személyiségi jog megsértését, hogy az ítélet rendelkező részében pontosan megjelölte volna a sértő kijelentéseket.³⁷ Az ítélet emellett feljogosította a felperest, hogy a jogsértés megállapítását az alperesek költségére közzétegye két napilapban, ugyanakkor a bíróság elutasította a felperes nem vagyoni kártérítésre vonatkozó indítványát. A Legfelsőbb Bíróság mint másodfokú bíróság 2004. március 24-én kelt ítélete csak annyiban változtatta meg az elsőfokú döntést, hogy az ítélet rendelkező részében megállapította: az alperesek azzal sértették meg a felperes jó hírnevét, hogy azt a hamis látszatot keltették, mely szerint maffiamódszerekkel végez pénzbehajtó tevékenységet, valamint hogy egyik munkatársa „riasztó

ügány külsejével” részt vesz a maffiaszerű tevékenységben.³⁸

Mint a Mécs kontra Bencsik ügyben láthattuk, az értékítéletet tartalmazó kijelentésért a bíróság nem állapította meg a személyhez fűződő jogok sérelmét. Nem így történt ez abban a perben, amelyet Schmidt Mária történész, a Terror Háza Múzeum igazgatója indított Eörsi István írónak az Élet és Irodalom című hetilap 2003. augusztus 1-i számában *A gyűlöletbeszéd-ről* címmel megjelentetett írása néhány kijelentése miatt. A felperes a következő megfogalmazások miatt kérte a jogsértés és a nem vagyoni kártérítés megállapítását: „közéletünk jobboldalának egyik legzüllöttebb figurája”, „történelemhamisításra specializálódott üzletasszony” és „bizniszértelmiségi pártholdudvaronc”.

A Fővárosi Bíróság 2004. március 18-án hozott elsőfokú ítéletében a „közéletünk jobboldalának egyik legzüllöttebb figurája” kitétel miatt megállapította a felperes jó hírnevének védelméhez fűződő személyiségi jogainak megsértését, az alperest eltiltotta a további jogsértéstől, kötelezte őt arra, hogy az ítélet rendelkező részét saját költségén jelentesse meg az Élet és Irodalomban, és 150 000 forint nem vagyoni kártérítést is kiszabott.³⁹ Az indokolásban a bíróság világossá tette, hogy a sérelmezett kitételek mindegyikét véleménynyilvánításnak tekinti, így abban kell döntenie, hogy az alperes nem lépte-e túl a szabad véleménynyilvánítás megengedett határait. A „bizniszértelmiségi pártholdudvaronc” megfogalmazást a bíróság kifejezetten élesnek, negatív tartalmúnak minősítette, amely a felperes közéleti tevékenységéhez kapcsolódik, azonban kifejezőmódjában nem ítélte gyalázkodónak. Az „egy történelemhamisításra specializálódott üzletasszony” kitétel szintén véleménynek minősítette az elsőfokú bíróság, és mellőzte azzal kapcsolatban a jogsértés megállapítását, mondván, a bíróság nem foglalhat állást történeti-történelmi kérdésekben, nem dönthet a különböző történeti felfogások helyességéről, arról sem, hogy a felperes nézetei helyesek-e, és nem foglalhat állást a vélemény valóság tartalma vonatkozásában. A „közéletünk jobboldalának egyik legzüllöttebb figurája” kitétel a bíróság indokolatlanul bántónak, sértőnek, megalázónak ítélte meg, és ezért ezzel kapcsolatban megállapította a szabad véleménynyilvánítás megengedett határainak túllépését. Az indokolás leszögezi, hogy a művészi kifejezések szabadságának joga sem teszi lehetővé senki számára a gyalázkodást. A viszonylag alacsony nem vagyoni kártérítési összeget azzal indokolta a bíróság, hogy a felperes nem igazolta a túlzó alperesi véleménynyilvánítás tényleges jogkövetkezményeit, így a 150 000 forintos összeget a bíróság a körülmé-

nyek mérlegelésével, a kialakult bírói gyakorlatra is tekintettel állapította meg.

A mind a felperes, mind az alperes által előterjesztett fellebbezés folytán a Fővárosi Ítéltábla 2004. szeptember 9-én hozott másodfokú ítélete már a „történelemhamisításra specializálódott üzletasszony” megfogalmazást is jogsértőnek minősítette, és a nem vagyoni kártérítés mértékét 300 000 forintra emelte.⁴⁰ Az indokolás hivatkozik „a bíróságok által következetesen alkalmazott eseti döntésekre”, melyek értelmében a véleménynyilvánítás akkor sérthet személyhez fűződő jogot, ha a kifejezett vélemény kifejezőmódjában „indokolatlanul bántó, sértő, burkoltan valótlan tényállítást fejez ki” vagy nyilvánvalóan ellentétes a véleményalkotás elemi szabályaival. Az ítéltábla érvelése szerint a jogsértő szóhasználatot, jelzőket még az sem indokolhatja, ha az a sajtótermék, amelyben a közlések megjelentek, közismerten jellegzetesen irodalmi hetilap, gyalázkodásra pedig még közéleti vitában sem kerülhet sor. Ugyanakkor az indokolás hangsúlyozza azt is, hogy „a közszereplést vállaló személyeknek vállalniuk kell, hogy a sajtó és a közvélemény figyelemmel kíséri őket, így nagyobb türelmet kell tanúsítaniuk a kritikai megnyilvánulásokkal szemben.”

Ezek alapján a bíróság szerint a „bizniszértelmiségi pártholdudvaronc” kitétel használatával az alperes nem lépte túl a véleménynyilvánítás megengedett határait, különösen a felperes közszereplő mivoltát figyelembe véve. A „közéletünk jobboldalának egyik legzüllöttebb figurája” kifejezés viszont a felperes közéletben betöltött szerepét tekintetbe véve is gyalázkodó, indokolatlanul lealázó. A másodfokú bíróság sem fogadta el az alperesnek a művészi kifejezés szabadságára való hivatkozását, mert az önmagában nem adhat felmentést a jogsértés következményeinek viselése alól, a jogsértő szóhasználatra nem szolgáltathat indokot, mint ahogy az sem, hogy azzal Eörsi a Schmidt Mária tevékenységével, történelemfelfogásával való egyet nem értését kívánta kifejezésre juttatni. A bíróság szerint a züllött szó „olyan embert jellemez, aki erkölcsi romlottságánál fogva kiszakadt a tisztességes emberek közösségéből, aki erkölcsileg elaljasult”. Mint látható, a bíróság itt keveri a túlságosan sértő tartalmú vélemény érvét az indokolatlanul túlzó kifejezési móddal. Hiszen mintha azt vetné az író szemére, hogy túlságosan elítélő a véleménye Schmidtről, nem pedig azt, hogy ezt az értékítéletét kifejezhette volna finomabban is („mondhatta volna szebben, kis lovag”). Ha ugyanis valakinek valóban az a véleménye valakiről, hogy az erkölcsileg romlott, annak kifejezésére a „züllött” szó használata nem tűnik indokolatlanul túlzónak.

Az „egy történelemhamisításra specializálódott üzletasszony” kitétel a másodfokú bíróság – ellen-

tétben az első fokkal – azért ítélte jogsértőnek, mert azt nem alperesi véleménynyilvánításnak, hanem véleménybe burkolt állításnak minősítette. A bíróság szerint a szóösszetétellel Eörsi azt fejezte ki és hozta nyilvánosságra, hogy Schmidt szándékosan, üzletszerűen meghamisítja a történelmet. „Ennek a kifejezésnek a használata indokolatlan, valótlan és különösen sértő, figyelemmel a felperes által betöltött tisztségre is.” Ebben az érvelésben az indokolatlan sértés és a valótlan tényállítás érvei keverednek, anélkül, hogy választ kapnánk arra a kérdésre, mit is tekint valójában állításnak a bíróság, hiszen abból a tautológiából, miszerint a történelemhamisító történelmet hamisít, még nem tudjuk meg, milyen tényről állított az író a történésről. Arról nem is beszélve: nem világos, milyen alapon állíthatja a bíróság, hogy – feltéve, de meg nem engedve, hogy a történelemhamisításra utalás tényállításnak tekinthető – az egyszersmind valótlan is. Hiszen ezzel a bíróság mintha felvállalná azt, amit az indokolás szövege szerint nem kíván, hogy tudniillik állást foglal történelmi kérdésekben, dönt a különböző nézetek helyességéről.

Mint látható tehát, a Schmidt kontra Eörsi ügyben a másodfokú bíróság, bár látszólag elfogadja a Legfelsőbb Bíróság 1993-as tesztjét, mely szerint a vélemény akkor sérti a személyiségi jogokat, ha „kifejezőmódjában indokolatlanul bántó, lealázó”, valójában egyik jogsértőnek minősített kifejezést sem e mérce szerint ítélte meg, hanem az egyik esetben a kifejezőmód helyett a vélemény bántó voltával foglalkozott, a másiknál pedig a használt kifejezés tényállítás jellegét igyekezett bizonyítani. Talán nem véletlen, hogy a bíróság egyik elítélt szóösszetétel kapcsán sem vetette fel, hogy ha az alperes véleménye kinyilvánítására más módot, kifejezéseket használt volna, változott volna a bírósági megítélés is. Mint ahogy a kilencvenes évek Németországában a bíróság megállapította, hogy megsértette Heinrich Böll személyiségi jogait az az irodalomkritikus, aki az író műveinek újrakiadása kapcsán az egyik irodalmi magazin hasábjain „hülye, tudatlan, tehetségtelen és korrupció” szerzőnek titulálta Böllt, akinek művei „értéktelen szarok”. Böll egyik fiának keresete alapján a bíróság megtiltotta a kijelentések terjesztését, a német Alkotmánybíróság pedig elutasította a kritikusnak a vélemény szabadsága megsértése miatt benyújtott alkotmányossági panaszát.⁴¹ Az alkotmánybírák érvelése szerint a megbotránkoztató szavak nem e jellegük miatt, hanem azért nem élvezik a véleménynyilvánítás szabadságának védelmét, mert azokat nem a szerzővel vagy műveivel való vita, hanem pusztán a sértés szándéka motiválta.

A felperesi legitimáció problémája

Annak az alkotmánybíróvási elképzelésnek, hogy a közszereplők becsületvédelmében a büntetőjog szerepét a polgári jog vegye át, komoly akadályát képezi a rendesbíróóságok töretlennek tűnő gyakorlata, amellyel nem ismerik el a felperesi legitimációt azokban az esetekben, amikor a személyiségi jogok sértettjei név szerint nincsenek megemlítve vagy legalábbis személy szerint nem ismerhetők fel a per alapját képező közleményben. Ez azt jelenti, hogy a közösség méltósága, becsülete nem védhető tagjai által. Ez azonban csak a kisebb probléma, hiszen valóban nincs egyezés abban, hogy a közösség méltósága élvez-e önálló jogi védelmet. A nagyobb baj az, hogy ez a gyakorlat annak jogérvényesítését is lehetetlenné teszi, aki egy közösség tagjaként érzi magát sértve.

1. 2002 tavaszán két egymáshoz hasonló, részben azonos tényálláson alapuló személyiségi jogi sérelem miatt indított perben hozott elsőfokú ítéletet a Pesti Központi Kerületi Bíróság ugyanazon tanácsa. Az egyikben egy magát zsidó származásúnak, izraelita vallásúnak mondó magyar állampolgár perelte be a Magyar Igazság és Élet Pártját és annak alelnökét, ifj. Hegedűs Lórántot a MIÉP XVI. kerületi szervezete **ÉBRESZTŐ** című lapjának 2001. évi 3. számában az országgyűlési képviselő által *Keresztén magyar állam* címmel írt cikkéért. A kerület postaládáiba bedobott lap első oldalán közölt írás – többek között – a következő kijelentéseket tartalmazta: „REKESZD KI ŐKET! MERT HA TE NEM TESZED MEG, ŐK TESZIK MEG VELED! [Kiemelés az eredetiben – H. G.] Erre figyelmeztet minket ezer év kínja, meg-rabolt és ezerszer kifosztott hazánk ama »magasban« mégis meglevő öröksége és nem utolsósorban Ramallah kődobáló fiai.”⁴² A felperes úgy ítélte meg, hogy Hegedűs írása sérti a magyarországi zsidó állampolgárok emberi méltósága védelméhez fűződő személyiségi jogait, és ezért a jogsértésért a szerzőn kívül az azzal azonosuló párt is felelős.

A másik keresetet negyvenegy, magát kizárólag magyar állampolgárként azonosító felperes nyújtotta be részben ifj. Hegedűs ellen a már említett cikk miatt, részben pedig két másik, ugyancsak antiszemita tartalmú szöveg szerzőjével szemben. Az utóbbi két szerző egyike Franka Tibor újságíró, aki 2001 januárjában egy Budakalászon megtartott politikai rendezvényen mondott számos nyíltan antiszemita kijelentéssel tarkított beszédet, egyebek között Robert Maxwell néhai sajtómágnásról, melyet a helyi kábeltévé is közvetített, és tartalma az írott sajtó tudósítása révén is ismertté vált. A negyedik alperes Bognár László volt, a MIÉP alelnöke, aki pártja sajtótájékoztatóján ismertette a MIÉP elnökségének

a *Fradi-Fotex – nemzetellenes tranzakció* című közleményét, amely alig burkoltan rekesztette ki a magyarságból a ferencvárosi futballklubot megvásárló, zsidó származásúnak tartott tulajdonost. A második per alperesei között csak a MIÉP-hez közel álló magánszemélyek szerepeltek, maga a párt nem, míg a felperesek nem zsidó származásuk, illetve vallásuk miatt, hanem állampolgári mivoltukban érezték személyhez fűződő jogaikban, ezen belül is emberi méltóságukban sértve magukat.

Az első- és másodfokú, majd a felülvizsgálati bíróságok mindkét keresetet elutasították, mégpedig mindkettőt a felperesi legitimáció, a keresetösségi jog hiányára hivatkozva.⁴³ Az ítéletek indokolása – idézve a Ptk. 85. § (1) bekezdésének rendelkezését, mely szerint „a személyhez fűződő jogokat személyesen kell érvényesíteni” – a személyes jogérvényesítés értelmezését a PK 13. számú állásfoglalása alapján végzi el. A Legfelsőbb Bíróság által a sajtóhelyreigazítási perekre nézve kidolgozott, de a bírói gyakorlatban az általános személyiségi jogi perekben is alkalmazott – nem kötelező! – kollégiumi állásfoglalás értelmében az indíthat pert, akinek személyére a sajtóközlemény – nevének megjelölésével vagy egyéb módon – utal, vagy akinek személye a közlemény tartalmából egyébként felismerhető. A bíróságok szerint a perbeli esetekben a közlemény(ek) a felperes(ek) személyét név szerint nem említi(k), illetve konkrét személy(ek)re egyéb formában sem utal(nak), a szűkebb zsidó vagy tágabb állampolgári közösség tagjaként való érintettség viszont nem ad kellő alapot a felperesként való eljárásra, mivel a szöveg(ek) alanya egy közösség, nem pedig konkrétan a felperes(ek).

De vajon alappal hivatkoznak-e a bíróságok a közösségi vagy a közösség tagjaként indítható akciók elhárításakor a törvényi szabályozásra? Úgy tűnik, nem, hiszen a Ptk. 85. § (1) bekezdésének csak a PK 13. számú – nem győzzük hangsúlyozni: nem kötelező! – állásfoglalása általi helytelen, de legalábbis egyoldalú értelmezése zárja ki a név szerint nem említett sértettek keresetindítási jogát. A személyes jogérvényesítés legalább ennyire helyes értelmezése szerint a Ptk. hivatkozott passzusa pusztán azt kívánta, hogy egy adott személyt ért sérelemért egy másik, sérelmet nem szenvedett személy ne perelhesse. A közösség tagjai azonban valamennyien sérelmet szenvedtek, tehát ezen értelmezés szerint bármelyikük jogosult keresetet indítani. Egyébként az Alkotmánybíróvásnak a bíróság által hivatkozott, de sajnálatosan félreértett 30/1992. (V. 26.) AB határozata is ezt az értelmezést támasztja alá, hiszen az alkotmánybírák egyáltalán nem polgári jogi jogalkotást sürgetnek a közösség méltóságának érvényesítése érdekében, hanem

éppenséggel a büntetőjogi szankciók alternatívájaként a már meglévő polgári jogi jogintézményekre, köztük elsősorban a nem vagyoni kártérítés fokozottabb alkalmazására hívják fel a figyelmet. Márpedig a közösségi méltóság védelmét csak a közösség tagjai keresetindítási lehetőségének elismerése esetén lehet érvényesíteni.

2. 2003 júliusában mégis született egy olyan elsőfokú ítélet, amelyben a bíró a törvény és az alkotmány értelmezése alapján helyt adott egy másik felperes személyiségi jogi keresetének ugyanazon közlemény kapcsán. A kereset érdekessége, hogy egy holokauszt-túlélő ügyvéd nyújtotta be, aki személyiségi jogai sérelmének igazolásául előadta, hogy a kirekesztés milyen tragédiákat okozott saját és családja eddigi életében, a mellékletben csatolta a magyarországi zsidóság kirekesztésének jogi dokumentációját, a zsidótörvényeket. Az ítéletben a bíróság megállapítja, hogy „az alperes az Ébresztő című lap 2001. évi 3. számában közzétett »Keresztyén magyar állam« című cikkével, különösen a cikk kirekesztésre felszólító kitételével megsértette felperes személyiségi jogait, ezen belül megsértette felperesre nézve a személyekre vonatkozó bárminemű hátrányos megkülönböztetés tilalmát”.⁴⁴ Az indokolás világossá teszi, hogy a bíróságnak két, egymástól jól elválasztható kérdésben kellett állást foglalnia: 1. perelhet-e a cikkben foglaltak miatt a felperes, akinek személye a szövegben nem ismerhető fel, illetve 2. ha az előző kérdésre a bíróság igenlő választ ad, úgy megsértette-e az alperes a cikkben foglaltakkal a felperes személyiségi jogait.

A felperesi legitimációt illetően a bíróság a 85. § (1) bekezdésének azt az értelmezését adja, miszerint a személyiségi jogok személyes érvényesíthetősége annyit jelent, hogy egy adott személyt ért jogsérelemért egy másik, sérelmet nem szenvedett személy nem perelhet. A PK 13. számú állásfoglalására történő hivatkozást a bíróság egyfelől azzal a formai érveléssel utasítja vissza, hogy az abban foglalt, egyébként sem kötelező értelmezést a Legfelsőbb Bíróság kizárólag a sajtó-helyreigazítási eljárásra alkotta ki. Ugyanakkor a bíró szükségét érezte, hogy érdemben is érveljen az állásfoglalással szemben, mondván, annak alkalmazása a jogosultat hátrányosabb helyzetbe hozná, mint ami őt az alkotmány alapján megilletné. Márpedig – szól az indokolás – az alkotmánnyal ellentétes interpretáció minden jogszabály esetében tilos, alapjogok esetében az analógiának, kiterjesztő értelmezésnek csak a jogosult előnyére lehet helye. Ez az alkotmány értelmezését a bírói jogalkalmazásba bevonó szokatlan, ám örvendetes álláspont csak azt hagyja figyelmen kívül a konkrét ügy kapcsán, hogy itt nemcsak a felperes hivatkozhat

az emberi méltóság alkotmányos jogára, de az alperes is a véleménynyilvánítás ugyancsak az alkotmány által védett szabadságára.

A PK állásfoglalásának a sértett megnevezését vagy legalábbis felismerhetőségét megkövetelő felfogását a bíró azért tartja megengedhetetlenül szűkítőnek, mert álláspontja szerint ezen kívül is számos módja van annak, hogy valakire nézve kedvezőtlen, hátrányos vagy diszkriminatív kijelentéseket tegyenek. Ezért a perléshez elegendő, ha az adott személy valamely olyan lényegi szubsztanciája azonosítható, amely létezésének mások által is felismerhető attribútumát képezi. Az pedig, hogy valaki zsidó – érvel a bíróság –, személyiségének olyan lényeges, integráns része, amelynek a felismerése vagy a felismerés vélelmezése önmagában megalapozza az illető személyes érintettségét az adott kijelentés vonatkozásában. Nem világos ebben az érvelésben, hogy egyáltalán miért feltétele a zsidó mivolt felismerése (vagy annak vélelmezése?) annak, hogy valaki identitásának szabad megválasztása alapján sértve érezze magát, és egyáltalán kinek is kellene felismernie a közösséghez tartozást, a sértőnek vagy a közvéleménynek..

Még sikamlósabb területekre téved a bíró, midőn kijelenti: „egy közösséghez tartozás minden ember veleszületett, elidegeníthetetlen ismérve, olyan tulajdonsága, amelytől elvonatkoztatni az ember létével kapcsolatban nem lehet.” Könnyű belátni, hogy az ember életében többféle közösséggel azonosítja magát, ezeket olykor váltogatja, tehát azt semmiképpen nem lehet állítani, hogy minden identitásunk velünk született volna. Így van ez a zsidó identitással is, amelyet nagyon különbözőképpen definiálhat magára nézve az egyén.

Az a megállapítás is túlságosan leegyszerűsítőnek tűnik, mely szerint „ha a közösség tagjai valamennyien sérelmet szenvedtek, akkor ez mindannyiukat érinti, tehát bármelyikük jogosult keresetet indítani”. Azt gondolom, ennél kevesebb is elégséges a közösség egyes tagjai felperesi legitimációjának megalapozásához, hiszen egyáltalán nem bizonyos, hogy ugyanaz a kijelentés a közösség minden tagját sérti. Elegendő, ha azok keresetindítási jogát elismerjük, akik magukat sértve érzik, anélkül, hogy személyük felismerhető lenne a sértő szövegben.

Miután a bíróság döntött a felperes személyes érintettségének és ezzel keresettségének kérdésében, viszonylag rövid érvelést követően megállapította, hogy az alperesi kijelentés megvalósította a diszkriminációt, és az alperest eltiltotta a további hasonló jogsértésektől. A bírói indokolás szerint a kirekesztés egyértelműen diszkriminatív cselekvést jelent, az erre való felhívás pedig diszkriminációt valósít meg,

ami a személyiségi jogok megsértésének a Ptk. 76. §-ában nevesített esete.

Az alperes fellebbezése folytán eljáró Fővárosi Bíróság 2004. február 26-án kelt ítéletében azután visszatért az állandóan követett gyakorlathoz, és megváltoztatta a „renitens” elsőfokú bíróság ítéletét, elutasítva a keresetet.⁴⁵ A jogerős ítélet megállapította, hogy a felperes a Ptk. 85. §-ának (1) bekezdésére figyelemmel, tekintettel a Legfelsőbb Bíróság PK 13. számú állásfoglalására is, a Ptk. 75–83. §-aiban védett személyhez fűződő joga megsértésének megállapítását konkrét, személyére vonatkozó jogsértés hiányában nem követelheti az alperessel szemben. A Legfelsőbb Bíróság pedig a felülvizsgálati kérelmet elutasító végzésében megállapította, hogy a jogerős ítélet jogsértő jellege nem állapítható meg.⁴⁶

Sólyom László, az Alkotmánybíróság egykori elnöke egy közelmúltban készített tanulmányában foglalkozik a felperesi legitimitáció kérdésével. Álláspontja szerint zsidó magánszemély a zsidósággal kapcsolatos kifejezés miatt akkor perelhet, ha azt azonosíthatóan neki címezték vagy azonosíthatóan őrá vonatkozott.⁴⁷ Az általában a „zsidókra” tett sértő kijelentés szerinte nem minősül (az összes közül) bármely zsidót ért személyiségi jog-sértésnek. A sértő kijelentés címzettjének legalább közvetetten, ám azonosíthatóan a felperesnek kell lennie. Ennek alapján Sólyom állást foglal mind az ifj. Hegedűs-féle személyiségi jogi perben, mind pedig a Bognár-, illetve a Franka-ügyben. Míg a Bognár-ügyben elképzelhetőnek tartotta volna a Fradit megvásárló új tulajdonos(ok) perbeli legitimitációját, mondván, a sértő kijelentések őket minősítették, a Franka-féle kijelentések miatt pedig Maxwell kegyeleti jogait lehetett volna érvényesíteni, ugyanakkor ifj. Hegedűs cikke esetében ezt azért tartja kizártnak, mert az az írás csak a zsidóságot általában támadja, semmilyen konkrét személy nem azonosítható mögötte. Sólyom azonban azt is elismeri, hogy ebből a szempontból a személyiségi jogok nem egyformák, és a diszkrimináció még a magyar bírói gyakorlat szerint is a körülményektől függően megalapozza minden potenciális sértett felperesi legitimitációját.⁴⁸ Márpedig, mint láttuk, az egyetlen ítélet, amelyben a bíróság elismerte ifj. Hegedűs sértettjének perbeli jogképességét, éppenséggel a hátrányos megkülönböztetés tilalmának sérelmét állapította meg.

3. Némi hasonlóságot mutat az előbbieken tárgyalt ügyekhez az az eset, amelyben a Magyar Fórum

című hetilapban *Cigányok rémuralma Pándon* címmel megjelent írás miatt egy, a cikkben név szerint nem említett pándi cigány ember perelte be a szerzőt, valamint a lap szerkesztőjét és kiadóját személyiségi jogainak sérelmére hivatkozva. A cikk állítása szerint „Pándon a cigányok gyilkolják, kegyetlenül megkínnozzák, majd földönfutóvá teszik, a legváltozatosabb és gyakran kegyetlen bűntettek elkövetésével rettegsben tudják tartani a magyarokat”. Az alperesek a Pp. 130. § (1) bekezdésének e) pontjára hivatkozással a per megszüntetését kezdeményezték a felperes perbeli jogképességének hiánya miatt. Az első fokon eljáró PKKB elutasította a kérelmet, mondván, a felperes perbeli legitimitációjának kérdése érdemi döntést igényel a bíróságtól, amelyet majd az ítélet fog tartalmazni.⁴⁹

Az elsőfokú ítélet azután elismerte a felperes perbeli jogképességét, mondván, hogy ő nem Pánd község roma lakosai nevében terjesztette elő kérelmét, hanem saját nevében hivatkozott arra, hogy személyhez fűződő joga sérült. A bíróság elismerte, hogy az olvasók a felperesre is vonatkoztathatták a cikk állításait, s ezáltal a róla alkotott kép torzul, ami személyhez fűződő jogainak sérelmét jelenti. A bíróság az ítélet indokolásában ugyanakkor fontosnak tartotta elhárítani ezt az esetet a korábban tárgyalt olyan ügyektől, amelyekben a bíróságok elutasították a felperesi legitimitáció elismerését: „szemben a hasonló erkölcsi megfontolásból, vélt s valós sérelmek alapján egy vallási vagy kisebbségi közösség tagjaként indított keresetekkel – a felperes egy olyan közösség tagjaként érezte a cikkben írtakat rá vonatkozóan, mely kis közösség körülhatárolható, például földrajzilag.” A bíróság a kereset érdemét illetően megállapította, hogy az alperesek megsértették a felperes emberi méltóságát és jó hírnevét, az alpereseket tiltotta a további jogsértéstől, és kötelezte őket, hogy lapjuk következő számában tegyenek közzé egy elnézést kérő levelet, melyben a jogsértés miatt sajnálkozásukat fejezik ki a felperes felé, valamint fizessenek meg neki 80 000 forint nem vagyoni kártérítést.⁵⁰

A másodfokon eljáró Fővárosi Bíróság helyben hagyta az elsőfokú bíróság ítéletét.⁵¹ Az indokolásban a bíróság hangsúlyozza: a felperes személy szerinti felismerhetőségét, beazonosíthatóságát vizsgálva megállapította, hogy „volt egy olyan személyi kör – a felperest névről, lakóhelyről, illetve kisebbségi önkormányzati tevékenysége kapcsán ismerő, de pándi helyi viszonyokban kevésbé tájékozott személyek –, akik a cikket megismerve kifejezetten a felperest

azonosították azok egyikeként, akikről az alperes a sértő és valótlan állításokat írta”. Vagyis a bíróság megítélése szerint nemcsak az elvi lehetősége állt fenn annak, hogy az olvasók egy része esetleg a felperesre gondoljon, hanem bizonyított, hogy a cikkben körülhatárolt, szűk csoport tagjaként (a mintegy ezernyolcszáz pándi lakos közül a háromszáz roma egyikeként) konkrétan a felperesre ismertek, vele azonosították azon személyek egyikét, akik a cikkben leírt cselekményeket elkövették.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az egyéni becsület, azon belül is elsősorban a közszereplést vállalók jogai és a véleményszabadság, azon belül kitüntetetten a sajtó szabadsága konfliktusainak kezelésére sem a büntető-, sem a polgári jogi eszközök nem bizonyulnak hatékonyak a jelenlegi magyarországi gyakorlatban. E gyakorlat bizonytalanságai részben az Alkotmánybíróság által megfogalmazott alkotmányos követelmények ellentmondásaira vezethetők vissza. Ilyen ellentmondás, hogy miközben az alkotmánybíráknak a 30/1992. (V. 26.) AB határozattól kezdődően egészen a közelmúltban elfogadott, 18/2004. (V. 25.) AB határozatig folytatott következetes gyakorlata szerint alkotmányellenes a közösség elleni izgatás keretében a gyalázkodás típusú véleménynyilvánítások büntetőjogi korlátozása, a rágalmozás és a becsületsértés keretében lényegében hasonló magatartásokat szankcionál a Büntető törvénykönyv.⁵² Ehhez járul még az az említett nehézség, hogy a közszereplők fokozottabb bírálhatóságára vonatkozó, először a 36/1994. (VI. 24.) AB határozatban megfogalmazott alkotmányos követelményeket a rendesbírók – egyértelmű törvényi rendelkezések hiányában – nem tudják következetesen és egységesen alkalmazni.

Ezen a helyzeten elsősorban a jogalkotó tudna segíteni, ha újrakodifikálná a rágalmozás, becsületsértés büntetőjogi tényállásait. A kevésbé radikális megoldás egy önálló tényállás kidolgozása lenne a közszereplők becsületvédelmére, enyhébb mércék alkalmazásával és a szabadságvesztés-büntetés eltörlésével. A radikálisabb opció ezeknek a tényállásoknak a kivétele a Btk.-ból közszereplők becsületének sérelme esetén. (Természetesen ezeket a törvényhozási aktusokat az Alkotmánybíróság is kieszközölhetné, ha erre vonatkozó indítvány alapján, korábbi határozatainak tükrében felülvizsgálná a Btk. 179–180. §-ai alkotmányosságát.)

Ha a büntetőjog ilyen módon háttérbe szorulna a közszereplők becsületvédelmének területéről, akkor nyerhetne nagyobb teret a polgári jog, ahogy azt az

Alkotmánybíróság a többször idézett 1992-es izgatási határozatban kívánatosnak tartotta. Ezzel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy egyáltalán nem magától értetődő az alkotmánybíráknak az a hipotézise, hogy a büntetőjog minden esetben súlyosabb korlátozásnak tekintendő a polgári jognál, hiszen a magas összegű nem vagyoni kártérítések még egzisztenciálisan is nehezebb helyzetbe hozhatják a jogsértőket, mint akár egy felfüggesztett szabadságvesztés, nem is beszélve az ennél enyhébb szankciókról, mint például a tapasztalt felfüggesztett pénzbüntetés.⁵³ Mindenesetre ahhoz, hogy a polgári jog a maga mellérendeltségi viszonyaival hatékonyabban tudja védeni a személyiségi jogokat, figyelembe véve a véleményszabadság kitüntetett fontosságát is, egyértelművé kellene válnia a bíróságok gyakorlatának abban, melyek azok a valóban kivételes esetek, amikor közszereplőkkel szembeni véleménynyilvánítást egyáltalán korlátozni lehet. A közösségek tagja felperesi legitimitációjának elismerése pedig, úgy tűnik, nem várható a bírói gyakorlatról, így ebben a jogalkotónak kell lépnie.

JEGYZETEK

1. A jogok hierarchiájáról az amerikai, német, strasbourgi és magyar joggyakorlatban lásd részletesebben HALMAI Gábor, TÓTH Gábor Attila: *Az emberi jogok korlátozása*, in *Emberi jogok*, szerk. HALMAI Gábor, TÓTH Gábor Attila, Budapest, Osiris, 2003, 113–114.
2. 23/1990. (X. 31.) AB határozat, ABH 1990, 88, 93.
3. Lásd például a 36/1994. (VI. 24.) AB határozatot. Ebben a döntésükben az alkotmánybírák abból indultak ki, hogy bár „az alkotmány 59. § (1) bekezdése a személy társadalmi értékelésére vonatkozó alapjogok közül csak a jó hírnévhez való jogot nevesíti, nem kétséges azonban, hogy az Alkotmány 54. §-a alapján az emberi méltósághoz való jog anyajogából eredő becsület is alapjogi védelem alatt áll” (ABH 1994, 219, 229).
4. 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 170, 178. A jogok hierarchiájával kapcsolatos felfogásról Sólyom László, az Alkotmánybíróság akkori elnöke a következőket írta: „Az Alkotmánybíróság felállított egy rangsort az alapvető jogok között, amely alapján a véleménynyilvánítás szabadsága második a sorban az élethez és az emberi méltósághoz való jog mögött” (SÓLYOM László: *Kölcsönhatás az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga és a szólásszabadság védelme között Magyarországon*, Állam- és Jogtudomány, 1996–1997/3–4).
5. Vö. 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167, 181. Ugyanebben a határozatban a testület a gyalázkodás büntetőjogi tényállásának megsemmisítése kapcsán a következőket mondja: „A gyalázkodásra bírálat kell

- hogy feleljen. E folyamatba tartozik az is, hogy számolni kelljen magas kártérítésekkel. Büntetőjogi büntetésekkel azonban nem a közvéleményt és a politikai stílust kell formálni – ez paternalista hozzáállás –, hanem más jogok védelmében az elkerülhetetlenül szükséges esetekben szankcionálni” (Uo., 180).
6. Lásd erről részletesebben HALMAI Gábor: *Az aktivizmus vége? A Sólyom-bíróság kilenc éve*, Fundamentum, 1999/2.
 7. A határozat kritikáját lásd részletesen HALMAI Gábor: *Kommunikációs jogok*, Budapest, Új Mandátum, 2002, 183–197.
 8. *Tolstoy Miloslawsky versus The United Kingdom*, 18139/91 Judgment of 13 July 1995.
 9. *Lingens versus Austria*, 9815/82, Judgment of 8. July 1986.
 10. *Castells versus Spain*, 11798/85, Judgment of 23 April 1992.
 11. *Oberschlick versus Austria*, 11662/85, Judgment of 23 May 1991.
 12. *Thorgerirson versus Iceland*, 13778/88, Judgment of 25 June 1992. A fenti esetek részletes ismertetését lásd HALMAI Gábor: *A vélemény szabadság határai*, Budapest, Atlantisz, 1994, 223–233.
 13. *Scharsach and News Verlagsgesellschaft versus Austria*, 39394/98, Judgment of 13 November 2003.
 14. *Radio France and Others versus France*, 53984/00, Judgment of 30 March 2004. A fenti két eset részletes ismertetését lásd Fundamentum, 2004/3, 130–131.
 15. *Dalban versus Romania*, 28114/95, Judgment of 28 September 1999.
 16. *Skalka versus Poland*, 43425/98, Judgment of 27 May 2003.
 17. *Sabou and Pircalab versus Romania*, 46572/99, Judgment of 28 September 2004. Az eset részletes ismertetését lásd e szám Döntés után rovatában.
 18. *Bergens Tidende and Others versus Norway*, 26132/95, Judgment of 2 May 2000. Ismertetését lásd Fundamentum, 2000/3, 118–119.
 19. *Dichand and Others versus Austria*, 29271/95, Judgment of 26 Februar 2002; *Krone Verlag GmbH & Co. KG v. Austria*, 34315/96, Judgment of 26 Februar 2002. Ismertetésüket lásd Fundamentum, 2002/2, 110–112.
 20. *Feldek versus Slovakia*, 29032/95, Judgment of 12 July 2001.
 21. *Hannover versus Germany*, 59320/00, Judgment of 24 June 2004. Ismertetését lásd Fundamentum, 2004/3, 129–130.
 22. BVerfGE 101, 361 Caroline von Monaco II.
 23. BH 1994, 300.
 24. Legf. Bír. Bfv.III. 1413/1993.
 25. 30/1992. (V. 26.) AB határozat. Ezt az álláspontot képviseli SAJÓ András: *A szólásszabadság alkotmányos problémái a magyar jogrendszerben*, in *Liber Amicorum, Studia A. Harmathy Dedicata*, Budapest, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, 2003, 264.
 26. Bfv. III. 87/2004/5.
 27. 4. B. IX.24.158/2000/19..
 28. 22. Bf. 5441/2004/4.
 29. 26. B. VI. 24.712/2001/17.
 30. 1. Bf. 442/2004/11.
 31. BH 1993, 89.
 32. BH 2001, 522.
 33. BH 2002, 352. Az adott ügyben egy társasház közös képviselőjét a számvizsgáló bizottság egyik tagja gyanúsította meg nyilvánosan a radiátorok „elsíbolásával”.
 34. 20. P. 91.132/2001/10.
 35. 48. Pf. 27.087/2002/4.
 36. A bíróság ezzel arra utal, hogy a 301-es parcellánál tartott október 23-i megemlékezések során a jelenlevők egy része kifütyülte a társai sírján koszorút elhelyező Mécs Imrét.
 37. 2. P. 22.903/1999/36.
 38. Pf. IV. 26.561/2001/7.
 39. 19. P. 630.864/2003/4.
 40. 2. Pf. 20.8612004/2.
 41. Lásd Neue Juristische Wochenschrift (NJW), 1993/22, 1462–1463.
 42. Mint ismeretes, az ugyanezen cikk miatt indult büntetőeljárásban az első fokon eljáró Fővárosi Bíróság elmarasztaló döntést hozott, és viszonylag súlyosnak számító büntetést szabott ki, egy év hat hónap szabadságvesztést, igaz, három év próbaidőre felfüggesztve (13.B.423/2002/7). Ugyanakkor a Fővárosi Ítéltábla jogerős ítélete felmentette ifj. Hegedűst a közösség elleni izgatás vádjá alól (3.Bf.111/2003/10).
 43. PKKB 29.P.90.907./2001/12; illetve 29.P.86.176./2002/5. Az előbbi ítélet szövegét lásd Fundamentum, 2002/3–4, 132–134. Értékelését adja HALMAI Gábor: *A bírói jogértelmezés evett szabadsága*, Fundamentum, 2002/3–4, 135–143. Az ezen ítélet ellen benyújtott fellebbezést elutasította a Fővárosi Bíróság a 48. Pf. 26.498/2002/2. számú ítéletével, majd a felülvizsgálati kérelmet a Legfelsőbb Bíróság a 2004. január 30-án kelt, Pfv. E. 21.058/2003/2. számú végzésével.
 44. PKKB 20.P.85.346/2003/10.
 45. 52. Pf. 29 063/2003/4.
 46. Pfv. E. 21.020/2004/2.
 47. Vö. SÓLYOM László: *Jogi eszközök emberek csoportja jó hírnevének, illetve a csoport megsértésén keresztül a csoport tagjai emberi méltóságának megsértése ellen*, kézirat, Budapest, 2002, 41.
 48. Uo., 42.
 49. 37. P. 90.951/2001/9. számú végzés.
 50. 37. P. 90.951/2001/22.
 51. 52. Pf. 25 841/2003/3.
 52. Erre az ellentmondásra felhívja a figyelmet Sajó András is az e számban közölt tanulmányában.
 53. Ezt az érvet felveti Sajó András is, lásd Uo.